

INKERIN KANSANOPETUKSEN ALKUVAIHEITA.

Juuso Mustonen.

Helmikuun 27. päivänä 1617 solmittiin Stolbovassa Ruotsin ja Venäjän välillä »ikuinen» rauha, jolloin Inkerinmaa ja Käkisalmen lääni luovutettiin Ruotsi-Suomelle. Tällä rauhalla on ollut erikoisen suuri merkitys Inkerin kansalliselle säilymiselle, sillä Ruotsin vallan aikana, jota kesti Inkerissä lähes sata vuotta, muodostui Inkerinmaa melko eheäksi suomalaiseksi alueeksi, sai luterilaisen uskonnon ja pääsi länsimaisen kulttuurin vaikutuspiiriin.

Tähän Ruotsin uuteen alusmaahan siirtyi joukottain suomalaista väestöä, joten suomalainen kansanaines alkoi siellä nopeasti kasvaa. Ruotsin vallan alkuaikoina olivat suomalaiset nimet Inkerissä melko harvinaisia, mutta vuonna 1641 oli niitä jo 35 prosenttia ja vuonna 1695 71.7 prosenttia.

Samoihin aikoihin ryhdyttiin perustamaan Inkeriin luterilaisia seurakuntia, joiden lukumäärä Ruotsin vallan loppuaikoina oli yli 30. Kirkoissa pidettiin suomenkielisiä jumalanpalveluksia, joita kuulemaan pakotettiin myöskin kreikanuskoista väestöä. Samalla luterilainen papisto huolehti myöskin kansanopetuksesta pitämällä rippikouluja ja kylälukusia.

Mutta varsinaisia koulujakin perustettiin silloin Inkerinmaalle. Ruotsin vallan aikana mainitaan olleen Inkerissä 9 koulua, nimittäin *Narvassa*, *Ivangorodissa*, *Kapriossa*, *Jaa-massa*, *Nevanlinnassa* ja *Pähkinälinnassa*. Opetus tapahtui kouluissa ruotsiksi ja latinaksi, mutta niissä oli myöskin erikoisia *suomalaisia luokkia*, joiden oppilaat eivät taitaneet mainittuja kieliä. On varmaa, että silloin monet Inkerin

suomalaisetkin pääsivät osallisiksi koulusivistyksestä, joka Inkerissä ennen sitä oli tuntematon.

Kun Venäjä 1700-luvun alussa valloitti Inkerinmaan, joutuivat Inkerin suomalaiset jälleen maaorjuuteen, jolloin pitkiin aikoihin ei voinut tulla minkäänlainen koulutyö kysymykseen. Raskaana painajaisena lepäsi maaorjuuden ies Inkerin kansan hartioilla. Sen mukainen oli myöskin kansan henkinen elämä. Se oli Kullervon tarinan jokapäiväistä kertautumista, sadun sankarin sieluntuskien ja epätoivoisen taistelun yhtämittaista uusiutumista.

Mutta jo tämänkin ajan loppuaikoina herätettiin kysymys kansanopetuksen järjestämisestä Inkerin suomalaisten keskuuteen. Ensimmäinen koulu Venäjän vallan aikana perustettiin vuonna 1785 Kolppanan kylän läheisyyteen. Sen perusti perintöruhtinas Paavali Pietarinpoika, josta vuonna 1796 tuli Venäjän keisari. Paavali asui silloin Hatsinan hovissa, jonka keisarinna Katariina II oli lahjoittanut pojalleen elokuun 6. päivänä 1783. Hovin alustalaisina olivat kaikki lähikylien suomalaiset talonpojat, joiden lapsia varten mainittu koulu perustettiin. Koulun perustamiseen lienee vaikuttanut myöskin Kolppanan seurakunnan kirkkoherra.

Hovissa suosittiin suomalaisia ja saksalaisia. Tarun mukaan Paavali itsekin oli suomalaista sukuperää. Suurin osa hovipalvelijoista oli joko saksalaisia tai suomalaisia. Tähän lienee vaikuttanut se, että Paavalin puoliso Maria Feodorovna oli syntyperältään saksalainen.

Koulua ylläpidettiin kokonaan hovin varoilla. Opettajalle, eli »koulumestarille» maksettiin palkkaa 77 ruplaa vuodessa, 9 kulia kauroja ja lisäksi vapaa asunto, valo ja lämpö.

Lukuvuosi koulussa kesti mikonpäivästä vappuun. Oppiaineina olivat suomen- ja venäjänlukeminen sekä kirjoitusta niille, joilla siihen oli taipumusta — siinä koulun koko ohjelma. Opetus oli maksuton. Jokainen oppilas sai koulusta ilmaiseksi virsikirjan ja katekismuksen.

Suomen Kansallisteatterin näyttelijä Iisakki Lattu-

vainaja, joka oli tässä koulussa venäjää oppimassa (suomea hän osasi lukea jo kouluun tullessaan) antaa siitä seuraavan mielenkiintoisen kuvauksen.¹

»Kouluhuoneena oli iso tupa. Sen oviseinällä oli leivinuuni, jonka takana oli opettajan leveä sänky. Koulukalustona oli kaksi seinästä seinään ulottuvaa, kaksi ja puoli korttelia leveää pöytää, joissa olivat tuuman korkuiset reunat. Pöydille oli kaadettu noin sormen paksultti hienoa hiekkaa, jota silloin tällöin tasoitettiin viivottimella, jotta kirjoitusta harjoittelevat voisivat siihen terävillä puikoilla piirrellä kirjaimia ja numeroita. Paperi ja kynä annettiin vasta myöhemmin oppilaille. Jotkut oppilaat hankkivat itselleen myöskin kivitaulun.

Oppilaat istuivat jakkaroidella kahdenpuolen pöytää. Koulussa oli sekä poikia että tyttöjä, siis tavallaan yhteiskoulu. Lukutyö alkoi aamun sarastaessa ja päättyi illalla pimeän tullen, jolloin ei nähty lukea ja kirjoittaa. Keskipäivällä pidettiin väliaika, jolloin opettaja ärjäsi oppilaille: »Ottakaa eväänne!» Sitä ei tarvittu toistaa, sillä oppilaat ryntäsivät yli pöytien ja penkkien, jolloin heikommät jäivät jalkoihin.

Ruoka-ajan jälkeen alkoi taasen työskentely. Toiset lukivat suomea, toiset venäjää, joku tavaili tai kirjoitteli, aina sen mukaan, mitä kullekin oli annettu läksyksi ja mitä kukin oli tullut kouluun oppimaan. Jokaisella oppilaalla oli oma kirjansa, kenellä virsikirja, kenellä katekismus, kenellä raamattu. Läksyt piti lukea aina kovalla äänellä. Kun yksi kirja oli luettu kannesta kanteen, annettiin toinen. Kirjoitusta opetettiin painettujen mallien mukaan.

Opettaja kävi luokassa tavallisesti kolme kertaa päivässä. Aamulla hän määräsi kullekin oppilaalle läksyn ja poistui sen jälkeen ulkotöihin tai asioille naapuriin. Joskus hän istui jakkaralla keskellä kouluhuonetta korjailien hevosvaljaita tai toimitellen muita askareita. Silloin piti lukea kaikkien niin kovalla äänellä, että lasit helisivät, muuten ei ollut rauhaa huoneessa. Joskus sattui luokassa sanakopua

¹ Inkerin Liiton muistojulkaisu 1922—1932.

opettajaveljesten kesken, jolloin oppilaat hetkeksi keskeytivät ääneenlukemisen ja alkoivat korvat hörössä kuunnella opettajien kiivasta puhetta. Silloin kuului vielä kiiuvaampi kiljaisu: »Lukekaa!»

Puolipäivän aikaan tuli opettaja luokkaan, asettui istumaan nurkassa olevan ruokapöydän taakse ja ärjäisi oppilaille: »Tulkaa lukemaan!». Oppilaat nousivat äkkiä penkeistään, asettuivat jonoon ja kukin vuorostaan sai tulla lukemaan aamulla saamansa läksyn. Silloin oli rivissä suuri hiljaisuus. Ei kuulunut muuta kuin pientä suhinaa, sillä jokainen koetti hiljalleen kerrata läksynsä. Jotkut lukivat »Isämeitä», »Herransiunausta» tai muita rukouksia, jotta Herra varjelisi heitä rangaistuksesta.

Rangaistuksia oli koulussa paljon. Lievimät rangaistukset olivat nurkassa seisominen, paperitötterön päässäpitäminen ja pöydän alla istuminen. Kovimpina rangaistuksina käytettiin tukistamista, nurkassa paljain polvin herneitten päällä seisomista sekä patukalla lyömistä otsaan ja kämmenille. Kirjoittajilla olivat omat rangaistuksensa. Heitä kolautettiin viivottimella sormien päihin. Suurin rangaistus oli tulossa silloin, kun opettaja kiljaisi: »Vai niin, sinä aasi, et taasenkaan osaa läksyäsi, sinun täytyy saada kopprannahkainen myssy.» Tämä tapahtui siten, että opettaja antoi isolla kourallaan iskun oppilaan päähän, niin että pojan polvet lysähtivät. Kun kuulustelu oli lopussa, alkoi lukeminen jälleen, ja kun illan tullen ei enää nähty työskennellä, ilmoitti opettaja: »Menkää kotiin.» Ne, joilla oli koti lähikylässä, läksivät rivakasti liikkeelle. Ne taasen, jotka asuivat koululla, komennettiin ulkosalle sahaamaan, pilkkomaan, kantamaan ja pinoamaan puita, sillä opettaja, nähkääs, oli myöskin puukauppias. Yönsä pojat nukkuivat leveällä uunilla päreitten päällä ja toiset penkeillä eväspussit pään alla ja nutut peitteenä.»

Ensimmäisenä opettajana Kolppanan koulussa oli *Pietari Raikkerus*. Raikkeruksen jälkeen tuli koulumestariksi *Abraham Matinpoika Kuivanen*, joka kuoli v. 1800. Hänen aika-

naan siirrettiin koulu lähemmäksi Kolppanan kirkkoa. Kuivasen käytettäväksi annettiin hovin puolesta pieni palsta maata, josta myöhemmin osa luovutettiin Kolppanan semi-naarin rakennustontiksi ja tarhamaaksi. Kuivasen suvusta sen jälkeen lähtivätkin kaikki koulumestarit aina vuoteen 1866, jolloin koulu muutettiin kunnan kouluksi. Muina opettajina olivat olleet *Pietari Kuivanen* 1800—1802, *Juhana Kuivanen* 1803—1840, *Andreas Kuivanen* 1840—1848 ja *Pietari Juhananpoika Kuivanen* 1848—1866.

Seurakunnan kirkkoherra kävi usein koulua tarkastamassa sekä piti joka vuosi kylälukuset koululla. Koulun tulokset eivät olleet hyvää kotiopetusta parempia, mutta saihan tässä koulussa lähes vuosisadan aikana moni Inkerin poika oppia suomenkielen ohella myöskin lukemaan ja kirjoittamaan venäjää valmistuen siten kunnallisiin tehtäviin, jotka silloin melkein poikkeuksetta olivatkin omien miesten käsissä.

Vuonna 1812 perustettiin Hatsinan kaupunkiin lukkari *Kelnin* koulu, jota niinikään ylläpidettiin hovin varoilla. Koulu toimi kaksiluokkaisena. Koulussa opetettiin uskontoa, lukemista, kirjoitusta ja laskentoa. Opetuskielenä oli saksa. Koulussa oli myöskin Hatsinan suomalaisten lapsia. Oppilaita oli alussa 22.

Huhtikuussa 1844 avattiin Hatsinan luterilaisen kirkon yhteyteen *suomalainen kirkkokoulu*, jossa opetettiin uskontoa, suomen- ja venäjänkieltä, lukemista, kirjoitusta ja laskentoa. Koulua ylläpidettiin hovin varoilla. Opettajana toimi seurakunnan lukkari. Myöhemmin muutettiin koulu saksan-, suomen- ja vironkieliseksi, ja se oli toiminnassa aina Venäjän vallankumoukseen asti.

Rovasti *Sakari Finnander* perusti koulun Hietamäelle vuonna 1839. Luokkahuoneeksi luovutettiin seurakunnan tupa. Ensimmäiseksi opettajaksi otettiin Jälkylän talonpoika *Juhana Aataminpoika Käiväräinen*, jota rovasti erikoidesti valmisti tehtäviinsä. Koulussa työskenneltiin alussa vain sunnuntai-iltoina, sillä lapsilla ei ollut aikaa käydä koulussa arkipäivisin, mutta myöhemmin luettiin siinä myöskin

lauantaisin koko päivä. Koulua ylläpidettiin seurakunnan vaivaiskassan varoilla, ja sen lisäksi kannettiin koulun hyväksi kerran vuodessa kirkkokolehti. Oppiaineina olivat suomen- ja venäjänlukeminen, kirjoitus, laskento ja laulu.

Opettajina koulussa ovat olleet *Juhana Käiväräinen* 1839—1856 ja *Adam Pelkonen* vuoteen 1866, jolloin koulu muutettiin kunnan kouluksi.

Tuutarissa alettiin pitää sunnuntaikoulua poikaoppilaille vuonna 1847. Opettajana oli edellämainittu *Juhana Käiväräinen*, joka aamupäivällä opetti Hietämäellä ja iltapäivällä Tuutarissa. Myöhemmin työskenneltiin Hietämäen koulussa arkisin ja Tuutarissa pyhäpäivinä, kesällä kirkossa ja talvella pappilan tuvassa. Oppiaineet kummassakin koulussa olivat samat. Käiväräisen jälkeen tuli opettajaksi Tuutarin kouluun *Antti Kinnari*.

Vuonna 1863 perusti kirkkoherra *Juhana Öhqvist* Tuutariin myöskin arkikoulun, jonka opettajina olivat ennen mainittu *Kinnari* ja seurakunnan lukkari *Komonen*. Kolmantena opettajana mainitaan *Paavo Hirvonen*, joka lukuvuonna 1863—1864 oli kunnan varoilla kuuntelemassa opetusta Kolppanan seminaarissa.

Samoihin aikoihin avattiin myöskin Tyröön kouluja. Ensimmäisenä niistä on mainittava ns. »*veisaaajien koulu*», jossa pääasiallisesti opetettiin virrenveisuuta ja haluaville myöskin suomenlukua ja kirjoitusta. Koulun tarkoituksena oli kehittää virsilaulua seurakunnassa ja saattaa ruumiita hautaan laulaen. Opettajana oli lukkari *Jaakko Björkqvist*, joka toi koulunsa oppilaat laulamaan, kun ruumiita kannettiin hautausmaalle. Tämä tapa levisi myöhemmin myöskin Inkerin muihin seurakuntiin, joissa vielä nytkin haudataan ruumiita »koulun kanssa», s.o. veisaten virsiä.

Vuonna 1841 päätti Tyrön kirkkoherra *Filip Modeen* perustaa »lauantaikoulun», joka aloittikin toimintansa seuraavana vuonna. Kirkkolaulun ohella opetettiin tässä koulussa myöskin suomen- ja venäjänlukua, laskentoa ja kirjoitusta, joita aineita opetti pappi itse. Koulua pidettiin ensin pap-

pilan tuvassa lauantai-iltoina, mutta myöhemmin myöskin sunnuntaisin illoin ja aamuin. Tämä koulu toimi keskeytymättä kymmenen vuoden aikana.

Varsinainen »sunnuntaikoulu» perustettiin Tyröön v. 1852. Paitsi sunnuntaita siinä luettiin koko maanantaipäivä ja vieläpä tiistainakin puoli päivää, yhteensä siis kaksi luku-päivää viikossa. Oppiaineina olivat uskonto (katekismus ja raamatunhistoria), suomen- ja venäjänluku, kirjoitus molemmilla kielillä, laskento, maantieto ja laulu. Kun varsinaisia lukukirjoja ei ollut, käytettiin niitä, mitä kulloinkin oli saatavana. Maantietoa opetettiin opettajan itsensä valmistamien oivallisten karttojen avulla. Jokaisella oppilaalla oli muistivihko, johon merkittiin muistiin opettajan esityksiä. Koulussa laulettiin ahkerasti ja vieläpä opetettiin pojille nuottien tuntemista, jotta helpommin voitaisiin oppia laulamaan koraaleja. Koulun palkattomana opettajana toimi 10 vuoden aikana rovastin poika ja apulainen *Konstantin Modeen*. Vuonna 1866 muutettiin tämäkin koulu kunnan kouluksi, ja sen opettajaksi tuli saman koulun oppilas, Kolppanan seminaarin päättänyt *Abram Tiisnekka*, joka samalla toimi myös seurakunnan lukkarina. Koulussa oli hyvä kuri, mallikelpoinen järjestys ja verraten hyvät saavutukset. Siinä saivat valmistuksensa lukuisat seurakunnan- ja kunnantyöntekijät.

Rovasti *Israel Sonny* perusti Kelttoon ensimmäisen koulun vuonna 1856. Hoviherra *Aleksander Tshoglokov* luovutti koulua varten 500 neliösylen suuruisen maapalstan sekä rakennuksen. Ensimmäisenä opettajana oli Toksovan lukkarin poika *Kaarle Osolanus*, joka oli opiskellut Pietarissa Pietari-Paavalin saksalaisessa kirkkokoulussa. Toiseksi opettajaksi tuli edellisen veli *Paavo Osolanus* vuonna 1866. Kolmantena opettajana oli eräs *Ekholm* niminen henkilö, joka kuoli vuonna 1867. Kun vuonna 1861 talonpojat vapautettiin maaorjuudesta, harmistui hoviherra niin, että peruutti kaikki koululle tekemät lahjoituksensa, jonka jälkeen koulua ylläpidettiin kunnan varoilla.

Mainittava on vielä eräs »kotikoulu», joka 1850-luvulla toimi Inkerin syrjäisessä seurakunnassa, Kattilassa. Siellä oli silloin erittäin sivistynyt ja opetustaitoinen pappisperhe, kirkkoherra *Juhana Groundstroem* vanhempi ja hänen puolisonsa Engla, o.s. Ekbon. Pappilassa koulutettiin omat pojat aina yliopistoon asti. Siellä opetettiin myöskin paikkakunnan saksalaisten hoviherrain lapsia. Tässä »koulussa» sai valmistuksensa myöskin *Juhana Groundstroem* nuorempi, josta myöhemmin tuli harras Inkerin koulujen puoltaja. Tultuaan kirkkoherraksi Markkovaan hän perusti sinne koulun vuonna 1856. Koulu sijaitsi seurakunnan tuvassa. Oppiaineina olivat uskonto, suomen- ja venäjänkieli, laskento ja maantieto. Uskontoa opetti kirkkoherra ja muita aineita hänen sisarensa *Luise* ja *Sofia*. Oppilaita oli n. 40.

Skuoritsaan avattiin ensimmäinen koulu vuonna 1864. Kirkkoherra luovutti koulua varten osan asuinhuoneistaan, opetustarpeet hankittiin seurakunnan varoilla. Opettajina olivat leskirouva *Engla Groundstroem*, kirkkoherra *J. Groundstroem* ja suntio *F. Pokkinen*. Opettajille ei maksettu mitään palkkaa. Oppilaita oli koulussa n. 50. Vuonna 1871 siirrettiin koulu Puutostin kylään ja muutettiin kunnan kouluksi.

Rovasti *Groundstroem* perusti yhdessä lukkari *Pietari Kelon* kanssa Ropsun seurakuntaan koulun, joka sijaitsi lukkarin talossa Kurkulan kylässä. Opettajana toimi lukkari *Kelo*.

Mainittava on vielä, että jo vuonna 1846 rakennutti Lopuhkinan saksalainen hoviherra Serepetan kirkonkylään kivi-rakennuksen koulua ja vaivaistaloa varten sekä luovutti niitä varten 4 000 ruplan suuruisen rahaston, jonka koroilla mainittuja laitoksia oli ylläpidettävä. Lahjoitus oli kuitenkin vuosikymmeniä käyttämättä, kun ei ollut asiaan innostuneita ja kykeneviä henkilöitä. Kirkkoherra *Aron Lundströmin* aikana tosin yritettiin pitää sunnuntaikoulua, mutta sekin toimi vain yhden vuoden.

Pietarin suomalaisella kirkkokoululla, joka perustettiin vuonna 1820 ja jonka opettajana on ollut mm. itse Suomen

»kansakoulun isä» *Uno Cygnaeus*, on ollut varsin huomattava merkitys Inkerin kansanopetukselle, sillä mainitussa koulussa opiskeli myöskin useita Inkerin talonpoikien lapsia. Alussa toimi koulu kolme- ja myöhemmin viisiluokkaisena ns. valmistavana kouluna. Vuodesta 1860 lähtien perustettiin Pietarin kaupunkiin ja sen laidassa oleviin suomalaisiin kyliin useita kirkkokouluja, joissa opetus tapahtui suomenkielellä, venäjää luettiin eri oppiaineena. Ennen Venäjän vallankumousta vuonna 1917 oli mainittuja kouluja yhteensä 11.

Vuonna 1906 avattiin Pietariin suomalaisen kirkkotalon yhteyteen suomalainen yhteiskoulu, jolla on ollut erikoisen suuri merkitys Pietarin ja Inkerinmaan suomalaisten sivistysriennioissa. Monet tämän koulun oppilaista siirtyivät jatkaamaan lukuaan Suomen oppikoulujen 8:lle luokalle, jossa suorittivat ylioppilastutkinnon, ja jatkoivat sen jälkeen opintojaan Helsingin yliopistossa. Samoin siirtyi Pietarin yhteiskoulusta useita oppilaita Kolppanaan seminaariin, jossa he valmistuivat kansakoulunopettajiksi ja lukkareiksi.

Edellä on esitetty vain muutamia piirteitä Inkerin suomalaisen kansanopetuksen alkuvaiheista. Koulut olivat yksinomaan kirkkokouluja, joita ylläpidettiin seurakuntain varoilla ja joita perustamassa olivat luterilaisen kirkon toimihenkilöt, papit ja lukkarit. Kouluja on saattanut olla muissakin pitäjissä, mutta valitettavasti ei niistä ole käytettävissämme tarkempia tietoja. Tätä olettamusta todistaa mm. se, että luku- ja kirjoitustaito siihen aikaan ei ollut kovin harvinaista Inkerissä. Onhan tunnettua, että luterilainen kirkko jo 1600-luvulta lähtien oli vaalinut kansanopetusta Inkerissä. Pitämällä kylälukusia, rippi- ja sunnuntai kouluja he olivat luoneet Inkerin kansanopetukselle lujan perustan, jolle vuoden 1863 jälkeen, jolloin perustettiin Inkerinmaalle suomalainen opettajaseminaari, ryhdyttiin rakentamaan varsinaista kansakoululaitosta. Kun Kolppanan seminaari toimi yksiluokkaisena oppilaitoksena, josta vain 4 vuoden kuluttua päästettiin uusia opettajia, kehittyi

Inkerin kansakoululaitos sangen hitaasti. Tämän vuoksi Inkerin kansakouluissa oli ainainen puute suomalaisista opettajista, ja oli pakko ottaa opettajiksi muualla, venäläisissä seminaareissa valmistuneita suomalaisia, virolaisia ja venäläisiä opettajia. Tätä todistaa parhaiten se, että vuonna 1913, jolloin seminaari oli toiminut tasan 50 vuotta, oli Inkerinmaalla vain 229 kansakoulua, joissa opiskeli 8 172 oppilasta. Opettajia oli 265, josta suomalaisia 136, virolaisia 17 ja ummikkovenäläisiä 112.

Vasta vuonna 1917, Venäjän suuren vallankumouksen jälkeen, näytti koittavan Inkerin kansakoululaitoksellekin uusi ajanjakso. Silloin laajennettiin seminaaria, valmistettiin väliaikaisia opettajia ja siirryttiin kaikkialla suomalaisissa kouluissa äidinkielliseen opetukseen. Niinpä vuonna 1918 oli Inkerissä jo 314 suomalaista kansakoulua ja niissä 248 suomalaista opettajaa. Mutta tätä onnen aikaa ei kestänyt kauan. Lokakuussa tuli uusi vallankumous, joka keskeytti kaiken keväisen kylvön Inkerin kansanopetuksen vainiolla. Marraskuun 5. p:nä 1919 suljettiin Kolppanan seminaari, jolloin sen opettajat ja oppilaat lähtivät ase kädessä taistelemaan kansansa orjuuttajia vastaan.